

ЗАПИС О ЉУДСКОЈ ПРАВДИ
красноармејцу на гроб

7 Пре много година писац ових редова штампао

Je, čini se, u Letopisu, rad pod naslovom Руска књижевност и студенти. Напис је у први мах пробудио интерес, утолико: штали се те каже о односу руске књижевности баш према студентима? После је текст изазвао и протесте: сматраше се да је руској књижевности, нада друге велике књижевности, приписана, иако у специфичном правцу према школованој младежи, приписана знатна моћ и надмоћ. Писац рада међутим знао је шта је знао. Прво: сам је од руске књиге претрпео потрес незабораван до данас и до смрти; тек, већ у детињству, па затим у младости, од ~~руских књига~~ руске књиге. ~~Затим, у тирежу, да на младе људе у развоју, у првом реду на студенте који с развијеним менима траже, питају, сумњају и бирају, траже врата или траже кључ, да ниједна књижевност не оставља на студенту такав утисак какав руска, ниједна прича или роман не потресе, не преврне студента негде у темељу ралица земљу, ниједна толико колико руска. Ако икоја, руска књижевност му покаже врата за која има да тражи кључ целог века, или му да кључ с тим да нађе врата која кључу одговарају, иначе ће се вртети уокруг без уласка и без изласка.~~

7 Да понећи би дискутовали, имали право, губили
право, признавали, ²бранили неког Јвана де малаксавања, теоријски доказивали,
пресипали цитате који су жегли по крви, кретали буре усхићења, исисавали ве-
ру, званили кроз сабу и душе час на узбуну, час на победу. Шта је сложне утвр-
ђивање? Прве: истина, као ни у једној књижевности; смела истина, ^aдивна истина,
ужасна истина, и све три човечке истине. Друге: слобода. Реци, човек си, цар

си ума и воље, реши све што ^утеузу^умирује у мисли, боли у души, шта ти је чежња, шта ти је ^{ан}сан. Најзад: људска правда, чежња за људском правдом, пренео којим се етима људска правда, борба за њу, цео проблем људске правде. Има ли је, нема ли је? Је ли светска исто што и људска правда? Нема књижевности које на то одговара са толико силе, и на толико начина као руска. Нема детаља у руској причи, нити карактера у роману, нити основне мисли, где се не би нашло макар конац те сталне прекупације руске мисли и морала. Сликарство и скуптура знатно су ^услабији према страшно јавној руској књижевности, јер су слике и скулптурне ^ументи проблема, а књижевност и драмски приказ књижевности проблематика сама. Вуне за људску правду иду у Русији давне и давне, са науком, са друштвеним борбама, са књижевношћу, ~~и~~ са политиком. Такозвани "политички" кривци ишли су у ~~Сибир~~ Сибир због људске правде. ^уИз политичких криваца био је књижевник, сви значајнији књижевници били су политички криви или сумњиви.

Лав Толстој волео је правду кроз светски морални закон, правду религиозног смисла, "етимшченије", одмазду, неумитност, обрачун где се за јединицу плаћа стотинам, где се ^уутира ^уизравнање кроз тешке казне и катастрофе. Тај закон деиства ^устоји, и ради. Себична страст, обост човекопржња воде у сигурну и апсолутну пренаост. Али људска правда је друга. ~~Друга је~~ Шта је, и у чему је? До данашњег дана није скроз преучена, није скроз доживљена, у најбољој суштини и облику остварена, иако се Петресно и дирижира ^{свада нас} ^{промена}. Још није постала човеку начело, обичај, сврха. Од свих књижевности руска се најистрајније носила с тим проблемом, ^уноси се и данас, ^{својом књижевношћу} носи се као са својим и са светским задатком. У овом лепом и богатом свету који као да је савдан ради уметности, радости и лепоте, страшило је смрт. То страшило ублажује само сублимиран живот међу људима, односи који људе узајамно дижу, те је слатко у тим односима и живети и умрети. Сублими карактер живота крије се у људској правди. Йудска правда кад би настала, кад би је човек научио без муке водети и вршити, човек ~~се~~ би се високо еплеменио, смрт би била само последње одрицање за неку узајамну људску радост. Гетејевски је то обрађивао у дијалектици; Тургењев у поетским илустрацијама; Гогољ и Гончаров кроз герак

лакеш, да те ни смрт неће штети. — А ти ... — Хе, чекај, стани! Ако сви останете живи, не ће ослободити још толики свет који чека Црвену Армију. — Да, човек ~~не~~ живи за човека, и то је сас. То отвара срца, куће, земље. Хеј, колико земаља ћемо ми сад још ослободити, колико мученика заробљеника извести из пакла, колико ћемо пријатеља стећи! — Да, преузима Кавказаци смо вам дошли као красне армијци из далених крајева, па смо вам отели Београд од Немана, па смо били ваши гости, па смо сад као и домаћини овде... Домаћини, наши гробови у Београду, и у другим варошима и селима. То је лепа људска правда, и доћи ће време...

— Ене Шур, Петре, дошло време да трчиш у кујну. — Како су јаки живи имају нагон живота и смрти. Свеједно шта разговарају, смеће се, намигују, смеју се грехотом, задирују своје другове и нас. Кад еду, празно је, тмало је.

Звече, редовите, негде издалека чула се труба краснеармејског трубача. Та труба, тај звек, не може се заборавити: кроз срца је ишло, живот надимало, човек је скакао на ноге и хтео некуда и некеме да трчи, да се јави, да пријене. Тра-ра-рааааа! Ти-ти-ти-ти, тра-рааааа! Ни узбуна, ни молитва, ни љубавка за утрућене и савице. Нега перуна, далеко, на све стране, тајанствено драге и разумљива. Ми смо ту. Људи, ми смо ратници, али код куће наше је књига мира и правде. Људи, живите једни за друге, држите људску правду. Кад буде људске правде свугде, живећемо као деца, и умираћемо као свеци. Тра-ра-рааааа! Ти-ти-ти-ти, тра-рааааа!

Сандра Савић